

6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-6-40>

УДК 368.02: 330(32)

Павленко О.П.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Pavlenko Oksana

Dnipro State Agrarian and Economic University

СИСТЕМА АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

У статті розглянуто системи аграрного страхування як комплексного інструменту управління ризиками, наведено моделі страхування сільськогосподарської продукції в зарубіжних країнах та Україні, порядок аграрного страхування за міжнародними системами страхового захисту, які пропонують програми страхування за участі та підтримки державного субсидіювання. Стаття присвячена визначенню ролі адаптованих систем страхового захисту аграрних виробників за моделями міжнародного досвіду. Визначено функції Аграрного страхового пулу та особливості страхування сільськогосподарських ризиків на українському ринку. Запропоновано застосування сучасної системи аграрного страхування, яку можна використовувати як комплексний інструмент управління сільськогосподарськими ризиками. Запропоновано використання державних програм страхового захисту агровиробництва за рахунок обов'язкових страхових резервів, формування яких матиме цільове призначення.

Ключові слова: страхування, аграрне страхування, страховий захист, страховий ринок, страхові ризики.

Постановка проблеми. Нині сучасний ринок агрострахування зазнав позитивних змін, а основним фактором розвитку страхового сектору є неабияка роль державної участі. Водночас через недостатність асигнувань із бюджету урядом країни було прийняте рішення про відмову від фінансування раніше впровадженої програми страхового захисту в аграрній сфері з бюджетним субсидіюванням, так державне втручання знизилось з позиції управлінця на цьому ринку. Але в перспективі страхування ризиків агровиробників потребує подальшого розвитку за підтримки їхньої партнерської співпраці зі страховими компаніями та державою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало вчених приділяли увагу у своїх наукових працях вивченню питань страхування ризиків в аграрній сфері, серед них: В.Д. Базилевич, А.І. Берлач, О.Д. Вовчак, О.С. Гудзь, О.В. Сахно, О. Свістунов, Т.В. Сініцина. Але в реаліях сьогодення виникає гостра проблема обрання системи страхового захисту ризиків аграрних виробників із державною підтримкою.

Формулювання цілей статті. Метою статті є систематизація методів страхового захисту аграрного виробництва як комплексного методу управління сільськогосподарськими ризиками. Під час визначення доцільності

аграрного страхування в Україні постає першочергова проблема державного субсидіювання, в таких ринкових умовах розвитку економіки сприятиме не тільки участь держави, а й взаємна підтримка аграріїв та фермерів – учасників Аграрного страхового пулу.

Виклад основного матеріалу. Підписана та ратифікована в 2014 р. угода про асоціацію між Європейським Союзом та Україною надала більш широкі можливості українським виробникам на європейському рівні. З огляду на складні умови для аграріїв на страховому ринку, вони прагнуть захистити не тільки свої майнові інтереси, а й виконати обов'язки постачальників якісної продовольчої сировини та продукції. Отже, для цього потрібно знаходити канали збуту і реалізації виробленої продукції, надійних партнерів в європейських країнах. Загалом слід відзначити, що Україна має достатній потенціал для експортування товарів і набуває світового визнання.

Крім того, варто вказати на високу ризикованість підприємницької діяльності в аграрній сфері, оскільки ринок перенасичений неякісною та несертифікованою продукцією, яка не відповідає вимогам та директивам ЄС.

Ринкова ситуація ускладнюється негативними фінансово-економічними явищами, політичною нестабільністю,

несприятливими природно-кліматичними й іншими ендегенними умовами. Здебільшого необхідно враховувати і той факт, що є людський фактор, тобто екзогенні ризики відіграють більший вплив, ніж інші, на діяльність агровиробників, тому доцільно використовувати ефективні програми страхового захисту.

Нині на українському ринку агрострахування застосовується регулювання відносин за державного втручання, відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який має мету забезпечити захист майнових інтересів аграрних товаровиробників і покращити умови виробництва в сільськогосподарській галузі [5].

У чинному законодавстві України надається чітке визначення, що під сільськогосподарським страховим ризиком розуміються ризики, які зазначені в договорі страхування, та включені в перелік страхових випадків, а саме: «загибель (втрата, пошкодження) застрахованих посівів (посадок), загибель (недобору, недоотримання) застрахованих врожаїв, загибель (втрата, вимушений забій, вимушене знищення, травматичне пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, водних біоресурсів і тваринницької продукції, що належать сільськогосподарському товаровиробникові на праві власності або на іншій законній підставі, внаслідок настання страхової події, яка передбачена договором страхування» [2, с. 73].

Провівши дослідження в міжнародній страховій справі, відзначимо, що практика поєднує декілька однотипних систем аграрного страхування, які можна поділити на «американську», «європейську» та «змішану» (рис. 1). Класичним прикладом застосування «американської» системи аграрного страхування є модель, яка має поширене використання в США і Канаді. Ця модель характеризується значною фінансовою підтримкою державних страхових компаній і передбачає обов'язкове страхування агровиробничих ризиків шля-

хом компенсації вартості страхових полісів. Такий підхід є вигідним для всіх учасників страхових відносин, але має значні бюджетні витрати.

«Європейська» система передбачає мінімальну участь державного втручання під час страхування аграрних ризиків, яка застосовується в Польщі, Німеччині та Франції. У цих країнах агрострахування здійснюється на підставі добровільного придбання страхових полісів сільськогосподарськими товаровиробниками за повну ціну, а держава здійснює лише нагляд та контроль за діяльністю приватних страховиків. Недоліком такої моделі є висока ціна за страхову послугу для сільськогосподарських товаровиробників [8, с. 87].

Щодо «змішаної» системи, то вона поєднує обидві вищезазначені моделі. Найкращим прикладом використання такої системи агропромислового страхування є Іспанія, досвід цієї країни вважається одним із найкращих у світовому просторі. Таким чином, ця країна займає лідерські позиції серед країн ЄС та має переваги у сфері страхування врожаїв сільськогосподарських культур, яке здійснюється приватними страховими компаніями і є добровільним. Одночасно програми страхового захисту передбачають і суттєву державну підтримку, а також надання технічної допомоги страховим компаніям і створення сільськогосподарських товариств взаємодопомоги. Крім цього, за окремими видами страхування створюються планові кошториси, заздалегідь затверджені уповноваженими бюджетними установами. Врегульовані та удосконалені іспанські нормативно-правові акти аграрного страхування налічують 15 законодавчих документів та Королівських декретів.

За радянських часів відбувалося становлення страхування агропродовольчої галузі в Україні, якому був притаманний директивний характер. Державні програми страхового захисту фактично були монопольними і передбачали ведення обов'язкового страхування врожаїв сільськогосподарських культур у колективних господарствах та інших державних сільськогосподарських підприємствах. У результаті застосованого

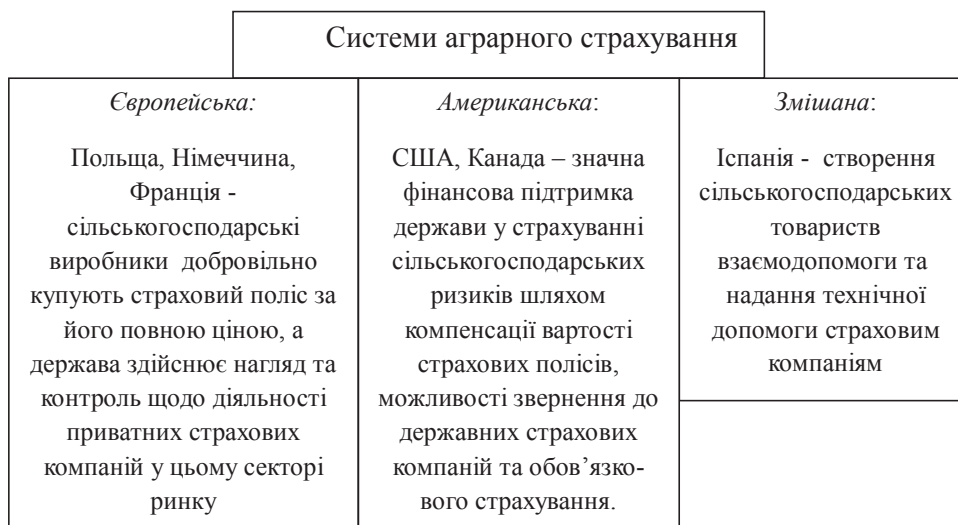

Рис. 1. Міжнародний досвід систем аграрного страхування

державного страхування в сільському господарстві відбувався ефективний та надійний страховий захист врожаїв, а Укрдержстрах забезпечував низькі ставки страхування [7, с. 69].

Сучасні заходи щодо мінімізації сільськогосподарських ризиків в Україні були впроваджені Декретом Кабінету Міністрів України «Про страхування», на підставі якого був розроблений Закон України «Про страхування». Цей нормативний акт визначає основи системи правового врегулювання страхової діяльності в Україні, визначає принципи державної демонополізації та державного контролю у сфері страхової справи.

На початку становлення економіки в ринкових умовах Україна намагалася запровадити «американську» систему. Так, із 01.01.2005 Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» передбачалось створення ФАСС (Фонду аграрних страхових субсидій), який був державним спеціалізованим фондом. Він створювався з метою покриття збитків аграрним товаровиробникам за рахунок страхових субсидій державного призначення. ФАСС підпорядковується центральному органу виконавчої влади з питань формування та забезпечення державної аграрної політики. Але без цільового державного фінансування механізм ФАСС не працює [1].

У подальшому уряд України спробував застосувати «європейську» модель страхування. З метою полегшення доступу до страхування сільськогосподарської продукції сільськогосподарських товаровиробників, передусім середніх та дрібних, ще в 2012 р. було ухвалено Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який мав захищати майнові інтереси аграріїв, фермерів і товаровиробників сільськогосподарської продукції [5].

З метою забезпечення виконання зобов'язань страхових компаній перед страхувальниками під час страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою у 2012 р. в Україні було створено Об'єднання страховиків «Аграрний страховий пул», члени якого діють на умовах співстрахування, що підвищує гарантії виконання зобов'язань страховими компаніями перед сільгоспвиробниками у разі отримання останніми збитків. Однак через відсутність значної підтримки фактично сьогодні ми маємо Аграрний страховий пул, який фактично повинен «забезпечувати стабільність та координувати діяльність страховиків, які пропонують страхові послуги в аграрному секторі економіки за державної підтримки та виконувати певні встановлені законодавством функції:

1) забезпечувати взаємодію учасників системи страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику;

2) організовувати програми перестрахування сільськогосподарських ризиків з метою забезпечення гарантії виконання страховиком зобов'язань перед страхувальниками;

3) брати участь у розробленні стандартних страхових продуктів, методичних рекомендацій із страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, з урегулювання збитків та проведення експертиз за договорами страхування сільськогосподарської продукції;

4) створювати централізовану базу даних із страхування сільськогосподарської продукції, вести облік укладених договорів страхування за інформацією, наданою страховиками;

5) проводити дослідження у сфері аналізу ринку страхування сільськогосподарської продукції, у тому числі необхідні для актуарного розрахунку страхових тарифів;

6) здійснювати контроль за дотриманням умов договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою та стандартних методик андеррайтингу, врегулювання збитків;

7) забезпечувати покриття катастрофічних ризиків у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

8) здійснювати управління фондом покриття катастрофічних ризиків, інвестувати накопичені фінансові ресурси».

Проведені дослідження під час аналізу фінансово-правових методів та нормативно-правових актів підтвердили, що на практиці агрострахування в Україні не здійснюється, оскільки в реаліях сьогодення відсутнє впровадження юридичних актів [4, с. 35].

У процесі реалізації окремих проектів відбувалося фінансування в обсязі 50 млн. дол. США, які надавались іноземними інвесторами у вигляді траншів протягом 2009–2015 рр., отримані кошти яких використані для реалізації інвестиційних проектів в аграрній сфері України.

Використані принципи класичного страхового захисту врожаїв як методу мінімізації сільськогосподарських ризиків без державної підтримки є формальними. Для розвитку аграрного страхування в Україні вкрай необхідне створення такого середовища та інфраструктури ринку, що підвищуватимуть економічне зростання виробників сільськогосподарської продукції, які зможуть користуватися послугами страхових компаній [3, с. 74].

Враховуючи вищевикладені положення, можемо відзначити, що одним із головних факторів стабільного фінансового становища підприємств аграрного виробництва у ринкових умовах залишається досить ефективним метод страхування, що забезпечуватиме ефективне сільськогосподарське виробництво, а функціонування аграрного ринку на міжнародному рівні може виступати джерелом інвестицій в агропромисловий сектор [1, с. 122].

Аналіз міжнародної практики свідчить, що поєднання діяльності держави та страховиків сприятиме успішному провадженню систем аграрного страхування за підтримки держави у вигляді субсидій, в яких його учасники постійно координують свої дії шляхом створення спеціалізованої структури, діяльність якої пов'язана з конкретним видом страхування. Такою структурою в Україні виступає Аграрний страховий

Пул. Але його функціонування потребує значних фінансових асигнувань з боку державного уряду, без яких неможливо досягти очікуваних результатів. Отже, виникає необхідність створення ефективного страхування аграрних ризиків на основі добровільної форми, а також застосування в Україні програм страхового захисту аграрних ризиків за участі створеного Аграрного страхового пулу, за державної підтримки, але не тільки для його учасників [6, с. 17].

Нині страхування аграрного виробництва за державної підтримки є «економічними відносинами щодо страхового захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених на законодавчому рівні, за рахунок грошових фондів, що формуються у страховика шляхом сплати страхувальником страхових платежів (премій), частина яких компенсується за рахунок державних субсидій, та доходів від розміщення коштів цих фондів, яке здійснюється від-

повідно до законодавства і визначається наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини і тварини» [5].

Висновки. Провівши порівняльну характеристику різних систем та моделей страхування агровиробничих ризиків, виявили, що в усіх країнах світу сучасні страхові програми базуються на цільовому фінансуванні аграрного страхування за методом надання субсидій або за рахунок створення резервного страхового фонду.

Якщо проаналізувати вищевикладене, можна стверджувати, що імплементація міжнародного досвіду в українську страхову практику передбачає передусім залучення коштів із державного бюджету, а страхові компанії при цьому позитивно впливатимуть на розвиток систем агрострахування та можуть надати надійний захист своїм партнерам. Такий підхід повинен забезпечити стабільність розвитку сільського господарства через механізм відшкодування можливих завданих збитків.

Список літератури:

1. Базилевич В.Д. *Страховання*: підручник / За ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2008. 1019 с.
2. Берлач А.І. Становлення і шляхи розвитку системи сільськогосподарського страхування. *Фінанси України*. 1999. № 8. С. 89–98.
3. Гудзь О.Є. Страхування агроризиків та напрями розвитку агрострахування в Україні. *Економіка АПК*. 2006. № 8. С. 72–76.
4. Гудзь О.Є. До концепції розбудови системи агрострахування в Україні. *Економіка АПК*. 2006. № 11. С. 35.
5. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України № 2041-VIII від 18.05.2017 р. / Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17> (дата звернення 12.09.2019р.).
6. Сахно О.В. Агрострахування в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Фондовий ринок*. 2010. № 25. С. 16–18.
7. Свістунів О. Роль страхування в управлінні ризиками сільського господарства в Україні та напрями підвищення його ефективності. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 66–70.
8. Сініцина Т.В. Страхування в системі методів управління ризиками в рослинництві: теоретико-практичні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. № 2. С. 85–91.

References:

1. Bazilevich V.D., (2008), Strakhuvannya [Insurance] Znannya, Kyiv, Ukraine.
2. Berlach A.I., (1999), Stanovlennya i shlyapa sistemnogo obshchestva sibirskikh strakhovykh kompaniy [Becoming a knockout rozvitku system silskogospodarskogo fearing]. *Finansy Ukraine*, no. 8, pp. 89–98.
3. Gudz O.E., (2006), Strakhovaniye agrokhozyaystv i napryagayet agrokhirurgiyu v Ukraine [Insurance agrorazikiv that directly agrotrauvannya development in Ukraine]. *Economy of agroindustrial complex*, no. 8, pp. 72–76.
4. Gudz O.E., (2006), Do kontseptual'nykh sistem i agrotekhniki v Ukraine [Before the concept of development of the system of agro-education in Ukraine]. *Economy of agroindustrial complex*, no. 11, pp. 35.
5. Pro osoblyvosti strakhuvannya silskohospodarskoi produktsii z derzhavnoiu pidtrymkoiu: Zakon Ukrainy № 2041-VIII vid 18.05.2017 r. [On peculiarities of insurance of agricultural products with state support: Law of Ukraine No. 2041-VIII of May 18, 2017]. The Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17> (accessed 18 May 2017).
6. Sakhno A.V., (2010), Agrostrakhovaniye v Ukraine: sovremennoye sostoyaniye, problemy i perspektivy [Agro-insurance in Ukraine: current state, problems and prospects]. *Stock market*, no. 25, pp. 16–18.
7. Svistunov A., (2006), Rol' strakhovaniya v upravlenii riskami sel'skogo khozyaystva v Ukraine i napravleniya povysheniya yego effektivnosti [The Role of Insurance in Risk Management of Agriculture in Ukraine and the Directions of Increasing its Effectiveness]. *Economy of Ukraine*, no. 1, pp. 66–70.
8. Sinitsyna T.V., (2010), Strakhovaniye v sisteme metodov upravleniya riskami v rasteniyevodstve: teoretiko-prakticheskiye aspekty [Insurance in the system of risk management methods in plant growing: theoretical and practical aspects]. *Formation of market relations in Ukraine*, no. 2, pp. 85–91.

СИСТЕМА АГРАРНОГО СТРАХОВАНИЯ КАК КОМПЛЕКСНЫЙ ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ

В статье рассмотрены системы аграрного страхования как комплексного инструмента управления рисками, приведены модели страхования сельскохозяйственной продукции в зарубежных странах и Украине, порядок аграрного страхования по международным системам страховой защиты, которые предлагают программы страхования при участии и поддержке государственного субсидирования. Статья посвящена определению роли адаптированных систем страховой защиты аграрных производителей по моделям международного опыта. Определены функции Аграрного страхового пула и особенности страхования сельскохозяйственных рисков на украинском рынке. Предложено применение современной системы страхования, которую можно рассматривать как комплексный инструмент управления сельскохозяйственными рисками. Предложено использование государственных программ страховой защиты агропроизводства за счет обязательных страховых резервов, формирование которых будет иметь целевое назначение.

Ключевые слова: страхование, аграрное страхование, страховая защита, страховой рынок, страховые риски.

SYSTEM OF INSURANCE AGRARIAN AS A COMPLEX TOOL MANAGEMENT RISKS

Today, positive changes are taking place in the Ukrainian agricultural insurance market, and the major factor in the development of the insurance sector is the large role of the state. At the same time, due to lack of budget funds and other objective reasons, the government was forced to refuse to finance the previously implemented subsidized agricultural insurance program, thus the state lost the position of an active manager in this market. But in the future agrarian insurance through further systematic partnership of farmers, insurers and the state needs further development. Basic features of insurance in agriculture will contribute to the development of this industry. The purpose of the article is to systematize the systems of insurance protection of agricultural production as a comprehensive method of risk management. In determining the feasibility of agrarian insurance in Ukraine, the primary problem of state subsidization arises, in such market conditions of economic development will contribute not only the participation of the state, but also mutual support of agrarians and farmers – participants of the Agrarian Insurance Pool. The author considers agricultural insurance systems as an integrated risk management tool in the article, provides agricultural insurance models in foreign countries and Ukraine, considers the agricultural insurance procedure for international insurance protection systems that offer insurance programs with the participation and support of state subsidies. The article is devoted to the definition of the role of adapted insurance protection systems of agricultural producers according to international experience models. The functions of the Agrarian insurance pool and the features of agricultural risk insurance in the Ukrainian market are determined. The conducted research has shown the necessity of creation of an effective system of insurance protection of agrarian producers in order to ensure their financial reliability in the conditions of integration development of the insurance market. The use of a modern insurance system is proposed, which can be considered as a comprehensive tool for managing agricultural risks.

Key words: insurance, agriculture insurance, insurance coverage, insurance market, insurance risks.